

Turystyka literacka w Małopolsce

Słowa kluczowe: festiwale, literatura, Małopolska, muzea, pisarze, turystyka literacka

Streszczenie

Tematyka artykułu dotyczy turystyki literackiej w Małopolsce, ze szczególnym uwzględnieniem roli Krakowa jako stolicy regionu i miejsca o najbardziej kulturotwórczym charakterze. W niniejszym tekście przeanalizowane zostały poszczególne komponenty potencjalnego produktu turystycznego – literackiego szlaku po Małopolsce, którego częściami składowymi są: obszar, obiekty, usługi, rzeczy, wydarzenia i imprezy. Uwaga zwrócona została także na sposoby promocji Małopolski jako regionu literackiego, zarówno w kraju, jaki i zagranicą. Literacki potencjał związany z Krakowem i Małopolską do tej pory nie został w pełni wykorzystany. Jednak dzięki staraniom instytucji i grup fascynatów ma on szansę w najbliższym czasie zostać znakiem rozpoznawczym regionu i stać się źródłem zarówno materialnych, jak i niematerialnych zysków.

Wstęp

Turystyka kulturowa to dziedzina, która zyskuje coraz większą popularność pośród wymagających odwiedzających. Nie wszystkim wystarczą standardowe wycieczki pozwalające w przeciągu kilku godzin zobaczyć najbardziej charakterystyczne zabytki miasta. Wśród organizatorów turystyki i indywidualnych przewodników zauważyć można coraz większą specjalizację, odpowiadającą na potrzeby odbiorców. Stąd też wycieczki pozwalające zgłębić kulinarne tajniki regionu, dotrzeć do jego świętych miejsc, poznać ulubione zakątki znanych pisarzy i aktorów, zapoznać się z barwnym nocnym życiem miasta, uczestniczyć w najciekawszych wydarzeniach kulturalnych. Jedną z gałęzi turystyki kulturowej jest turystyka literacka, która z roku na rok przyciąga coraz większe grono zainteresowanych. Idealną destynacją turystyczną związaną z tą tematyką jest Małopolska. To tutaj od wieków krzyżują się literackie ścieżki, tutaj kształcą się kolejne pokolenia pisarzy i poetów, tutaj organizowana jest największa ilość wydarzeń literackich, i wreszcie, tutaj znajduje się miasto, które dołączyło (jako pierwsze w Europie kontynentalnej) do sieci Miast Literatury UNESCO.

Elementami zagospodarowania turystyki kulturowej są szlaki. To one wskazują odwiedzającym najbardziej atrakcyjne miejsca, które warto zobaczyć. Dzięki nim można, w pewnym stopniu, kierować ruchem turystycznym i zachęcać zwiedzających do wyjazdu w odległe zakątki regionu. Szlaki kulturowe definiowane są jako: „wszystkie szlaki tematyczne, posiadające jako swój punkt ogniskujący walor kulturowy lub element dziedzictwa kulturowego, przy czym kluczową rolę odgrywają w nich atrakcje o charakterze kulturowym” [Mikos v. Rohrscheidt 2008a, s. 20].

Bez wątpienia Małopolska posiada ogromny potencjał, na który składa się zarówno niematerialne, jak i materialne dziedzictwo dotyczące literatury, które mogłoby zostać wykorzystane w kreatywny sposób. W niniejszym artykule przeanalizowane zostaną przykładowe elementy składowe trasy wiodącej przez najciekawsze miejsca związane z literaturą, usługi, które uzupełniałyby ten produkt, a także sposoby promocji. Bogactwo literackich miejsc w regionie i ilość inspiracji, jakie można czerpać zarówno z biografii autorów, jak i treści ich książek, sprawia, że trudno uchwycić wszystkie możliwe miejsca i sposoby wykorzystania literackiego potencjału. Nie ma on zatem na celu stworzenia zamkniętego kompendium dotyczącego turystyki literackiej w Małopolsce, a jedynie

potwierdzenie na podstawie istniejących miejsc i podejmowanych przez różnorakie instytucje działań, że region ze stolicą w Krakowie posiada ogromny literacki potencjał, który stara się wykorzystać w coraz większym stopniu. Nie chodzi tutaj tylko o liczbę literatów mieszkających na stałe lub przebywających tutaj w ramach stypendiów twórczych, ale także miejsca związane z pisarzami, zarówno bezpośrednio przez ich życiorysy, jak i takie, które stały się inspiracją dla ich dzieł, a także wszelkie wydarzenia związane z literaturą, która wiąże się z tym obszarem.

Turystyka literacka jako część turystyki kulturowej

Turystyka kulturowa definiowana jest najczęściej jako: „te wszystkie grupowe lub indywidualne wyprawy o charakterze turystycznym, w których spotkanie uczestników podróży z obiektami, wydarzeniami i innymi walorami kultury wysokiej lub popularnej albo powiększenie ich wiedzy o organizowanym przez człowieka świecie otaczającym jest zasadniczą częścią programu podróży lub stanowi rozstrzygający argument dla indywidualnej decyzji o jej podjęciu lub wzięciu w niej udziału” [Mikos v. Rohrscheidt 2008b, s. 31]. Głównym powodem, dla którego turyści decydują się wziąć udział w tego typu wydarzeniach jest chęć poszerzenia swoich horyzontów, poznania nowych kultur, osobistego zetknięcia się z interesującymi ich zjawiskami. W ramach tak zdefiniowanej turystyki kulturowej można wyróżnić trzy jej rodzaje:

- kultury wysokiej (dziedzictwa kulturowego, muzealną, literacką, eventową kultury wysokiej),
- edukacyjną (podróże edukacyjne, tematyczne, językowe, seminaryjne),
- powszechną (miejska, wiejska, etniczna, militarna, obiektów przemysłowych, kulinarna, religijna itp.) [Mikos v. Rohrscheidt 2008b, s. 52].

Należy zwrócić uwagę, że już sama definicja kultury wysokiej rodzi wiele problemów. Wśród teoretyków istnieją spory dotyczące linii demarkacyjnych dzielących kulturę elitarną od popularnej. Te kontrowersje przenoszą się również na inne dziedziny, w których to rozróżnienie istnieje, toteż nie łatwo jest oddzielić turystykę kultury wysokiej od popularnej. Podziały wewnątrz definicji turystyki kulturowej należałoby uznać za umowne i mające jedynie znaczenie porządkujące. Przykładowo: turystykę literacką możemy zaliczyć zarówno do turystyki kultury wysokiej (jak w powyższej definicji), edukacyjnej (zorganizowane wyjazdy grup szkolnych śladami autorów lektur) oraz powszechnej (jeśli wiąże się np. z wyjazdami śladem popularnych książek – *Kod Leonarda Da Vinci* Dana Browna czy bohaterów masowej wyobraźni jak Harry Potter).

Biorąc pod uwagę szeroki kontekst i wielość dziedzin, z którymi literatura wchodzi w interakcje, turystykę literacką można zdefiniować jako: „wszystkie czynności towarzyszące czasowemu, krótkotrwałemu przemieszczaniu się osób do miejsc docelowych związanych z dziełami literackimi i ich twórcami, poza miejscem stałego zamieszkania i pracy oraz pobytowi w tych miejscach” [Zmyślony 2001, s. 22]. Za takie „czynności towarzyszące” można uznać zarówno odwiedzanie miejsc, związanych z życiem i dorobkiem pisarzy, udział w festiwalach i wydarzeniach literackich, zakup książek i przedmiotów, a także korzystanie z usług gastronomicznych i hotelarskich, których inspiracją stała się twórczość literacka. A. Kowalczyk jako charakterystyczne cechy turystyki kulturowej wymienia [2010, s. 26-27]:

- ograniczoną możliwość oddziaływania na lokalną gospodarkę (turystyka literacka uprawiana niejako „przy okazji” odwiedzania innych miejsc),
- ścisły związek z aktualnymi trendami w kulturze – zmienność,
- krótki czas pobytu (jeśli są to małe miasta),
- elitarność.

Mimo iż w większości są to cechy, które należałoby zaliczyć do słabości turystyki literackiej, można wykorzystać je w taki sposób, by ze słabych stron przerodziły się w mocne. Turystyka literacka musi wiązać się z innymi dziedzinami, takimi jak turystyka dziedzictwa kulturowego, muzealna, eventowa, filmowa, kulinarna. Niewiele jest takich regionów na świecie, które mogłyby stać się popularną destynacją turystyczną tylko i wyłącznie ze względu na walory literackie, toteż szlaki tego typu powinny stanowić uzupełnienie innych propozycji skierowanych do odwiedzających dany region i być skonstruowane w sposób atrakcyjny dla odbiorców, potrafiący zainteresować nawet te osoby, które wcześniej nie przeczytały danej książki, ani nie słyszały o konkretnym twórcy – jeśli propozycje okażą się interesujące, turyści z pewnością w późniejszym czasie sięgną po rekomendowane pozycje.

Związek turystyki literackiej z aktualnymi zmianami w kulturze jest zauważalny – jednak z pewnością istnieją dzieła, które przetrwały próbę czasu, są powszechnie znane i cenione, a miejsca z nimi związane stanowią ważny punkt na literackich szlakach. Należy tutaj wymienić chociażby takie pozycje z literatury polskiej jak: *Trylogię* Henryka Sienkiewicza (Zbaraż, Chocim, Kamieniec Pomorski) [<http://rzecz-pospolita.com/trylogia/>], czy *Pana Tadeusza* Adama Mickiewicza (Bielewo, Śmiełów, Cichów) [<http://podrozezpianemtadeuszem.pl/>]. Większość utworów po jakimś czasie popada w zapomnienie – ale to właśnie szybka reakcja na trendy, lub zapelnienie niewykorzystanej dotąd niszy, umożliwia twórcom szlaków zdobycie dużej popularności. Ogromnym zainteresowaniem wśród turystów cieszą się m.in. „Szlak Eberharda Mocka” na podstawie wrocławskich kryminałów Marka Krajewskiego [<http://www.wroclaw.pl/sladami-eberharda-mocka>] oraz *Złego* Leopolda Tyrmanda, który opowiada o powojennej Warszawie [<http://zly.ownlog.com/>].

Jeśli będziemy myśleli o turystyce literackiej w większej skali – nie gminy, ale całego regionu albo nawet państwa, to krótki czas pobytu turystów w danym miejscu, również można będzie wykorzystać jako mocną stronę danego przedsięwzięcia. Konieczne jest tutaj takie rozplanowanie całej trasy, by turyści indywidualni dokładnie wiedzieli, jakie atrakcje znajdują się w najbliższej okolicy i jakimi środkami transportu można do nich dotrzeć. Zwykle w skali regionu czy województwa, pojawia się jeden ośrodek dominujący, który koncentruje w sobie większość atrakcji, takich jak wydarzenia tematyczne, muzea czy inne miejsca związane z literaturą. Pobliskie gminy stać się mogą ciekawą alternatywą dla miejskiego zgiełku, umożliwiającą oprócz kontaktu z przestrzenią literacką, także wypoczęcie na łonie natury, zaopatrzenie się w lokalne produkty kulinarne lub odwiedzenie innych zabytków niezwiązanych bezpośrednio z życiem i twórczością pisarzy.

Elitarność turystyki literackiej wymaga od osób zajmujących się jej organizacją fachowego przygotowania, profesjonalizmu i dużej wiedzy dotyczącej poruszanych zagadnień. Uczestnicy tej formy turystyki w większości są dobrze zaznajomieni z tematem, wiedzą czego oczekują, są także bardziej zdyscyplinowani i przede wszystkim zainteresowani poruszonymi kwestiami (chyba, że są to grupy szkolne, uczestniczące w tej formie turystyki w ramach obowiązkowych wycieczek klasowych, wtedy sytuacja staje się nieco bardziej skomplikowana). Z racji materii, jaką zajmuje się turystyka literacka, oferta w dużym stopniu musi się opierać na kreatywności twórców szlaków, gdyż miejsca dostępne w ich ramach nie zawsze występują w rzeczywistości, a ważnym elementem jest także atmosfera i swoiste *genius loci* miejsca. Zadaniem osób zajmujących się turystyką literacką jest zatem ukazanie dziedzictwa niematerialnego (którym jest sama literatura) poprzez wykorzystanie rzeczywistych przestrzeni związanych z biografią twórców i miejscami przez nich opisywanymi.

Elementy składowe szlaku jako produktu turystycznego

Do komponentów produktu turystycznego jakim jest szlak, zalicza się:

- obszary,
- obiekty (np. zabytki, muzea),
- usługi (np. przewodnickie, hotelarskie, gastronomiczne),
- rzeczy (np. pamiątki, przewodniki, mapy),
- wydarzenia (np. pokazy, prezentacje, festiwale),
- imprezy (np. wycieczki, *city tours*, krótkie pobyty)

[Kaczmarek, Stasiak, Włodarczyk 2010, s. 144].

Obszarem tak zdefiniowanego produktu turystycznego jest województwo małopolskie. Z racji specyfiki szlaku literackiego obiekty, które będą wchodziły w jego skład to nie tylko muzea i zabytki. Dużą rolę odgrywa tu także komponent niematerialny – opisywane przez pisarzy miejsca (także te, których obecnie nie ma, bądź zostały wymyślone tylko na potrzeby literackiej fikcji). Należy także zdefiniować różnicę pomiędzy wydarzeniem, a imprezą. Wydarzenie jest to „zaplanowane i zorganizowane zdarzenie (lub zespół zdarzeń) integrujące produkty proste oraz walory turystyczne, nastawione na osiąganie korzyści w sferze psychologicznej, społecznej i gospodarczej” [Kaczmarek, Stasiak, Włodarczyk 2010, s. 130]. Z kolei impreza definiowana jest jako: „kombinacja dwóch lub więcej elementów, sprzedawanych po zryczałtowanej cenie, w której koszty poszczególnych pozycji nie są wyodrębnione” [Kaczmarek, Stasiak, Włodarczyk 2010, s. 130]. Imprezy należy także odróżnić od usług turystycznych. Imprezy są bowiem pakietem co najmniej dwóch usług turystycznych, które tworzą jednolity program i sprzedawane są po ujednoliconej cenie. Muszą one trwać ponad 24h, obejmować nocleg lub zmianę miejsca pobytu [*Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 o usługach turystycznych*]. W dalszej części artykułu zostaną zaprezentowane poszczególne części składowe potencjalnego produktu turystycznego – jakim mógłby być „Literacki szlak po Małopolsce”.

1. Obszar – Małopolska

Małopolska i jej stolica Kraków od lat cieszą się niesłabnącą popularnością wśród krajowych i zagranicznych turystów. Dla rodaków te miejsca są przede wszystkim kolebką polskości, dziedzictwem, którego wagę przekazuje się z pokolenia na pokolenie. Obcokrajowców oprócz zabytków przekonują także niskie ceny i rozbudowana sieć połączeń lotniczych. Z roku na rok coraz większe zainteresowanie turystów (także dzięki staraniom władz miasta) zyskuje turystyka literacka. Ciężko takie twierdzenie poprzeć precyzyjnymi danymi statystycznymi, ale warto zwrócić chociażby uwagę na coroczne rekordy frekwencyjne, jakimi mogą poszczycić się tutejsze Targi Książki – w porównaniu z 2013 rokiem liczba odwiedzających wzrosła o 6 tys. i wyniosła 40 tys. osób [<http://www.targi.krakow.pl/>].

Kraków jako stolica państwa Polskiego, miejsce, w którym powstał najstarszy w Polsce uniwersytet, a także miasto leżące na styku szlaków handlowych, sprzyjał twórczości literackiej. Przybywali tutaj liczni kronikarze, którzy służyli na dworze króla, jak Gall Anonim, Wincenty Kadłubek czy Jan Długosz. Na Uniwersytecie Jagiellońskim gruntowne wykształcenie zdobyli m.in. Jan Kochanowski i Mikołaj Rej. Dzięki usytuowaniu w samym „sercu Europy” i otwartości na nowe trendy, Kraków może poszczycić się pierwszeństwem w wielu kwestiach: powstała tutaj pierwsza prywatna biblioteka (właścicielem był Iwo Odrowąż), pierwsze wydawnictwo drukowane – kalendarz astronomiczny (wcześniej niż np. w Wielkiej Brytanii), pierwsze stowarzyszenie literackie, pierwszy miesięcznik literacko-poetycki, pierwsza wypożyczalnia książek i czytelnia [<http://miastoliteratury.pl/miastoliteratury/historia-literatury-w-krakowie/>].

Chociaż Kraków po przeniesieniu rezydencji królewskiej do Warszawy, w 1596 roku, utracił swój status najważniejszego ośrodka w kraju, to w kolejnych stuleciach, paradoksalnie ze względu na zabory, ponownie go odzyskał. Zabór austriacki cieszył się bowiem największą autonomią. Dzięki czemu tworzyło tu wielu pisarzy związanych z Młodą Polską oraz toczyło się tutaj burzliwe kawiarniane życie (m.in. w Jamie Michalika). W drugiej połowie XIX wieku rozpoczął się także rozkwit Zakopanego, które stało się popularnym kurortem. Do pisarzy związanych z Zakopanem należą m.in.: Stanisław Ignacy Witkiewicz, Władysław Orkan, Henryk Sienkiewicz, Kazimierz Przerwa-Tetmajer, Jan Kasprowicz. W 20-lecie międzywojennym ważny nurt twórczości literackiej stanowiła Awangarda Krakowska, której przedstawiciele, na czele z Tadeuszem Peiperem zbierali się w krakowskiej kawiarni Esplanada [Janota, Olczyk 2012].

W trakcie II wojny światowej traumatycznymi dla wszystkich wydarzeniami była okupacja hitlerowska i masowa eksterminacja Żydów, którzy początkowo zamieszkiwali Kazimierz, a później zostali przesiedleni do getta na Podgórzu. Te doświadczenia zostały opisane m.in. w książkach Romy Ligockiej *Dziewczynka w czerwonym płaszczyku* i Thomasa Keneallya *Lista Schindlera*, na podstawie, której powstał film Stevena Spielberga [Zamorska-Przyłuska 2010].

Warto podkreślić, że chociaż rola Krakowa (jako stolicy) była i jest dominująca, to także poza tym miastem znajdują się liczne miejsca związane z życiem i twórczością pisarzy i poetów. Duża część z nich pochodziła z miast i wsi znajdujących się w pobliżu Krakowa, a stolicę regionu wybrała na miejsce nauki. Byli to m.in.: Wisława Szymborska (Prowent) i Sławomir Mrożek (Bożęcin). Kraków w latach powojennych zapewniał (dzięki Stowarzyszeniu Literatów Polskich) dobre warunki pisarzom, toteż część z nich zdecydowała się zamieszkać w „Domu Literatów” przy ulicy Krupniczej 22 (K.I. Gałczyński, T. Różewicz, W. Szymborska, K. Filipowicz, S. Mrożek) [Zamorska-Przyłuska 2010].

Oprócz migracji do Krakowa, ruch panował także w odwrotną stronę – literaci lubili wypoczywać na łonie natury i od czasu do czasu uciec od miejskiego zgiełku lub odwiedzić rodzinne strony. Toteż oprócz wspomnianego już Zakopanego udawali się do takich miejsc jak Krynica Górską, Gorzeń Górny, Pieskowa Skała, Sucha Beskidzka, Lanckorona czy Lubomierz [<http://readingmalopolska.pl/>].

W Polsce Ludowej prężnie funkcjonował tam drugi obieg literacki, w którym ukazywały się książki zakazane przez cenzurę, a także czasopisma wydane własnym sumptem. Pod koniec lat 80. studenci UJ rozpoczęli wydawanie czasopisma „Brulion”, dzięki czemu na literackiej scenie pojawiły się takie nazwiska jak: Świetlicki, Podsiadło, Baran, Sendek, Biedrzycki czy Gretkowska, radykalnie odcinając się od twórczości poprzedników [Janota, Olczyk 2012].

Po odzyskaniu niepodległości Kraków nieprzerwanie dzierży tytuł najbardziej literackiego miasta w Polsce i jednego z najbardziej literackich na świecie (o czym świadczy przyznany mu w 2013 roku tytuł Miasta Literatury UNESCO). Do dziś mieszkają w nim tacy uznani twórcy jak Adam Zagajewski, Ryszard Krynicki czy Ewa Lipska. Kraków przyciąga pisarzy i poetów niepowtarzalną atmosferą, mnóstwem kawiarni i bogactwem wydarzeń literackich. Jest także miejscem, w którym awangarda spotyka się z tradycją – m.in. dzięki działaniom Fundacji Korporacji Ha!Art, która promuje najnowsze trendy literackie.

2. Obiekty

Do Małopolskich miejsc związanych z literaturą należą nie tylko muzea biograficzne poświęcone pisarzom i technice drukarskiej, ale także miejsca związane z życiem i twórczością literatów, a także (co specyficzne dla turystyki literackiej) miejsca, które są elementem fikcji literackiej i jako takie są opisane na kartach powieści i wywarły tak silny wpływ na czytelników, że chcą oni skonfrontować obraz stworzony dzięki lekturze z literackim pierwowzorem.

Muzea literackie

Na terenie Małopolski znajduje się ponad 10 muzeów, które oferują turystom zwiedzanie wystaw stałych poświęconych literatom lub związanych z książkami i rynkiem wydawniczym.

Do najbardziej znanych należy Muzeum Młodej Polski „Rydlówka” znajdujące się w krakowskiej dzielnicy Bronowice, która na początku XX wieku leżała poza granicami administracyjnymi miasta. Jego siedzibą jest dworek wybudowany w 1894 roku przez malarza Włodzimierza Tetmajera. 20 listopada 1900 roku odbyło się w nim wesele poety Lucjana Rydla z Jadwigą Mikołajczykówną (szwagierką Tetmajera). Wydarzenie stało się kanwą dramatu Stanisława Wyspiańskiego *Wesele*. Podobno w trakcie uroczystości autor nie uczestniczył w zabawie, ale opierając się o futrynę drzwi notował w pamięci wydarzenia, które później zawarł w swoim utworze. W 1969 roku obiekt został otwarty dla zwiedzających staraniem krakowskiego oddziału PTTK, przy wsparciu Karola Estreichera i Stanisława Waltosia. Wystrój wnętrza odpowiada opisowi zamieszczonemu w *didaskaliach* *Wesela*. W środku znajdują się także zdjęcia i portrety postaci będących pierwowzorami bohaterów literackich. Oprócz trzech izb (tanecznej, sceny i alkierza), muzeum prezentuje swoje eksponaty w dawnej pracowni Lucjana Rydla, którą pisarz nabył kilka lat po ślubie. Pokazywane są w niej obrazy młodopolskich twórców o tematyce bronowickiej, w tym miejscu odbywają się także rodzinne warsztaty etnograficzne i prelekcje. Sporą atrakcją dla odwiedzających stanowi także możliwość spotkania wnuczki Rydla, która osobiście oprowadza po muzeum. Do tradycyjnych już wydarzeń należy coroczne „osadzanie chochoła”, które ma miejsce w rocznicę ślubu Lucjana Rydla [<http://www.krakow.pttk.pl/index.php?id=rydlowka>]. Mimo że miejsce jest jednym z najbardziej rozpoznawalnych w Polsce i przyciągających co roku sporą ilość wycieczek szkolnych, to dostęp dla turystów indywidualnych jest dość utrudniony. Muzeum jest czynne od 10-14 (od wtorku do soboty), znajduje się stosunkowo daleko od centrum miasta, a droga do niego nie jest wystarczająco dobrze oznakowana. Z pewnością ogromny potencjał, jaki drzemie w tym muzeum, zarówno w zakresie turystyki literackiej, jak i turystyki kulturowej w ogóle, nie jest dostatecznie wykorzystany.

Osobie Stanisława Wyspiańskiego poświęcona była także wystawa mieszcząca się w oddziale krakowskiego Muzeum Narodowego, w Kamienicy Szołajskich, przy Placu Szczepańskim. Obecnie jednak kolekcja znajduje się w konserwacji, a odwiedzający mogą zobaczyć wystawę „Zawsze Młoda! Sztuka polska około 1900”, prezentującą oprócz obrazów także młodopolskie czasopisma poświęcone sztuce. W najbliższym czasie planowane jest ponowne uruchomienie wystawy stałej poświęconej twórczości Wyspiańskiego, która z pewnością skupiała się będzie także na literackich aspektach jego działalności [<http://www.muzeum.krakow.pl/Kamienica-Szolajskich.68.0.html>].

Innym oddziałem Muzeum Narodowego w Krakowie, w którego zbiorach znaleźć można eksponaty związane z szeroko pojętą literaturą jest muzeum Emeryka Hutten-Czapskiego, mieszczące się przy ulicy Piłsudskiego. Nowoczesny oddział otwarty w 2013 roku prezentuje kolekcje zgromadzone przez swojego patrona. Znajduje się w nim Gabinet Numizmatyczny oraz Zbiór Starych Druków i Rękopisów. Ostatnia z sal poświęcona jest twórczości literackiej członków rodu, do których należał m.in. Józef Czapski – autor *Wspomnień starobielskich* i książki *Na nieludzkiej ziemi*, poświęconych zbrodniom NKWD przeciwko oficerom polskim [<http://www.muzeum.krakow.pl/Muzeum-im-Emeryka-Hutten-Czapskiego.85.0.html>].

Warto wspomnieć także o wystawach czasowych uzupełniających ofertę muzealną w zakresie turystyki literackiej. Na przełomie 2010 i 2011 roku w Muzeum Narodowym prezentowana była wystawa „Pokolenie '80. Niezależna twórczość młodych w latach 1980-1989”, prezentująca także twórców i dzieła związane z drugim obiegiem wydawniczym. 1 lutego 2013r. w Kamienicy Szołajskich została otwarta wystawa „Szuflada Szymborskiej”.

Przy współpracy Fundacji im. Wisławy Szymborskiej, stworzono interaktywną ekspozycję, prezentującą zdjęcia, pamiątki, kolaże, a także autentyczne meble z jej mieszkania [<http://www.muzeum.krakow.pl/>]. Ciekawą ofertą wystawienniczą może się także poszczycić krakowski MOCAR (Muzeum Sztuki Współczesnej). W murach muzeum prezentowane były kolaże Wisławy Szymborskiej, w ramach wystawy czasowej. W boczny budynek znajduje się biblioteka Mieczysława Porębskiego, którą profesor przekazał muzeum. W MOCAR-u działa także czytelnia, w której prezentowane są wystawy czasowe poświęcone książce. Do tej pory były to: „Wędrująca biblioteka”, „Bibliofilia” Maurycego Gomulickiego oraz „Plakaty – wiersze” Ryszarda Krynickiego [<http://www.mocar.pl/>].

Kierując się na południowy wschód od stolicy Małopolski warto odwiedzić niewielką miejscowość znajdującą się nieopodal Wadowic – Gorzeń Górny, gdzie znajduje się muzeum Emila Zegadłowicza. Ekspozycja została otwarta w 1946 roku, staraniem żony i córek pisarza i z początkowych trzech pomieszczeń rozrosła się do obecnych jedenastu. Piętrowy dwór, usytuowany w malowniczym parku, pełni rolę centrum kulturalnego – organizowane są w nim konferencje naukowe, wykłady i lekcje muzealne, jest on także przystankiem dla wielu grup i turystów indywidualnych przemierzających Beskid Mały [<http://www.muzeumzegadlowicza.pl/>].

Z okolic Wadowic kierujemy się w stronę Poręby Wielkiej, gdzie znajduje się muzeum Władysława Orkana (prawdziwe nazwisko Franciszek Szmciarz), który zapisał się w pamięci potomnych jako piewca Gorców. Willa, należąca obecnie do Szlaku Architektury Drewnianej w Małopolsce, była ojcowizną Władysława. Zachował się jej dawny wystrój, pochodzący z czasów, gdy mieszkał tam pisarz. Część domu została jednak przebudowana przez kolejnych właścicieli, ale Muzeum Orkana w Rabce (w którym jednak nie znajduje się osobna izba pamięci poświęcona pisarzowi), do którego obecnie należy obiekt, konsekwentnie stara się przywrócić im postać sprzed wojny [Borucki 2009, s. 204-210].

W drewnianej góralskiej chacie w Gorcach, mieszczącej się przy Gminnym Ośrodku Kultury w Łopusznej, znajduje się Dom Pamięci ks. prof. Józefa Tischnera, zwany popularnie „Tischnerówką”. Miejsce to silnie związane jest z kapłanem Związku Podhalan, który często się w nim zatrzymywał i uczestniczył w wielu uroczystościach. W środku znajdują się pamiątki związane z Księdzem Profesorem, takie jak ulubione książki, fotografie, rękopisy. W części multimedialnej dostępne są filmy i nagrania audio dotyczące jego osoby, udostępnione m.in. przez Radio Kraków i Telewizję Polską [<http://www.tischnerowka.pl/>].

Tischnerówka w Łopusznej to nie jedyne miejsce poświęcone temu filozofowi. W Starym Sączu, skąd pochodził, znajduje się Muzeum ks. Józefa Tischnera. Ekspozycja prezentuje najważniejsze miejsca z nim związane, a także poszczególne wątki z jego biografii. W jednej z sal zrekonstruowany został gabinet, mieszczący się pierwotnie w domu jego rodziców, przy ulicy Mickiewicza [<http://muzea.stary.sacz.pl/ekspozycja-muzealna>].

Zakopane, było drugim obok Krakowa miastem, które w tak dużym stopniu inspirowało pisarzy. W stolicy Tatr znajduje się Willa Herenda będąca własnością Jana Kasprówicza, która jak sam mawiał została ufundowana przez „pewnego Anglika, niejakiego Szekspira”, gdyż pieniądze przeznaczone na ten cel pochodziły z tłumaczeń wybitnego angielskiego dramaturga. Wnętrze zachowało oryginalny wystrój, stworzony przez przyjaciół pisarza. W środku znajdują się m.in. zasuszone kwiaty nasturcji, które żona Maria zerwała w dniu śmierci poety. Małżonka do końca życia pozostała kustoszem muzeum [Bogucki 2009, s. 94-102]. Obecnie muzeum zajmuje się Stowarzyszenie Przyjaciół Twórczości Jana Kasprówicza. Oprócz standardowego zwiedzania muzeum, oferowane są także zajęcia warsztatowe przygotowane przy współpracy Małopolskiego Instytutu Kultury [<http://www.harenda.com.pl/>].

W zakopiańskiej Willi Opolanka, będącej oddziałem Muzeum Tatrzańskiego, znajduje się muzeum poświęcone pamięci jednego z najważniejszych twórców literatury dziecięcej – Kornela Makuszyńskiego. Ekspozycja powstała w 1966 roku ze zbiorów przekazanych przez

wdowę po pisarzu. Niestety obecny wystrój jest jedynie częścią kolekcji zgromadzonej przez autora – większość zbiorów uległa zniszczeniu w trakcie II wojny światowej. W Willi znajduje się także archiwum gromadzące jego rękopisy, listy od znajomych i czytelników. Przed budynkiem ustawiono popiersie literata, któremu towarzyszy chyba najbardziej znany bohater jego książek – Koziółek Matolek [Kordaczuk, Ujazdowska 2005, s. 114-115].

To oczywiście nie wszystkie muzea związane z literaturą w Małopolsce. Niektóre z nich znajdują się w szkołach (jak muzeum Sławomira Mrożka – „Mrożkoland” w Bożęcinie) [<http://readingmalopolska.pl/>], są w posiadaniu prywatnych właścicieli lub fundacji i stowarzyszeń, a informacja o nich nie jest powszechnie dostępna (nie mają np. własnej strony internetowej). Dlatego niezbędne jest stworzenie spójnej ewidencji wszystkich małopolskich muzeów literackich, jeśli w oparciu o nie miałyby powstać szlak turystyczny.

Zabytki i miejsca związane z życiem i twórczością pisarzy

Trudno wymienić wszystkie miejsca związane obecnością pisarzy w Małopolsce, po pierwsze, przez wielość twórców, którzy zamieszkiwali region, po drugie, ze względu na to, że nie wszystkie fakty z ich życia są doskonale znane. Poniżej wymieniono przykłady o najbardziej kulturotwórczym potencjale, na podstawie których, można stworzyć ciekawy i atrakcyjny dla odbiorców produkt turystyczny.

Dom Pracy Twórczej „Astoria” w Zakopanem, to miejsce, w którym jak głosi niedawno odsłonięta tablica, „Wisławę Szymborską zaskoczyła wiadomość o otrzymaniu Nobla”. Szymborska z Zakopanem związana była od zawsze, gdyż jej ojciec był zarządcą dóbr Zamoyskiego w tym kurorcie. Poetka często przebywała w „Astorii”, tam powstawały jej wiersze, stąd pisała listy do przyjaciół. Słynne jest już zdjęcie, na którym Szymborska trzyma się za głowę, nie mogąc dojść do siebie po „tragedii sztokholmskiej” (jak przyznanie Nobla określił Bronisław Maj) [Bikont, Szczesna 1997]. Willa „Astoria” do dziś jest funkcjonującym Domem Pracy Twórczej – każdy z turystów może wynająć pokój i zamieszkać w miejscu, które okazało się tak szczęśliwe dla Wisławy Szymborskiej.

Niewykorzystany do tej pory potencjał drzemie w budynku znajdującym się przy ulicy Krupniczej 22 w Krakowie – nazywanym Domem Literatów. Po II wojnie światowej mieszkali w nim m.in.: Konstanty Ildefons Gałczyński, Wisława Szymborska, Tadeusz Różewicz, Tadeusz Peiper, Jerzy Andrzejewski, Czesław Miłosz. Było to nie tylko miejsce wspólnego zamieszkania, ale także wzmożonych kontaktów towarzyskich, rozmów, plotek, zabaw do białego rana. Na parterze budynku znajdowała się stołówka, która po 16 zamieniała się w siedzibę Klubu Literatów. Do historii Domu przeszła szatniarka – Pani Lola, powierniczka sekretów mieszkańców kamienicy, zawsze zorientowana w sytuacji (później doskonale sparodiowana przez Bronisława Maja). Anegdota z „domu czterdziestu wieszczów” weszły do kanonu polskiej literatury. Niestety obecnie kamienica jest prywatną własnością, a barwne historie niegdyś się w niej rozgrywające powoli odchodzą w zapomnienie [Niemczyńska 2014].

Niespodziewanie duża jest ilość książek opisujących krakowskie kawiarnie, bo i ilość samych lokali zdecydowanie przekracza średnią krajową. W literaturze wydanej po 1989 roku znajduje się blisko 100 pozycji, których akcja rozgrywa się w tutejszych kawiarniach. Są to m.in. kryminały Marcina Świetlickiego, Gai Grzegorzewskiej, Irka Grina, Marka Harnego, powieści Jerzego Pilcha, Sławomira Łuczaka, Łukasza Orbitowskiego czy Macieja Piotra Prusa. Krytycy na określenie tego fenomenu stworzyli nawet osobny termin „krakowski realizm knajpiany” [Dunin-Wąsowicz 2007]. Do najczęściej opisywanych knajp należą: Vis-a-vis, mieszcząca się na Rynku Głównym, przed którą znajduje się pomnik stałego bywalca i twórcy Piwnicy pod Baranami – Piotra Skrzyneckiego; Piękny Pies – który już trzykrotnie zmieniał swoje miejsce, obecnie znajduje się on na krakowskim Kazimierzu; Dym, mieszczący się w Zaułku Niewiernego Tomasza, oraz usytuowane w dawnej dzielnicy żydowskiej – Singer i Alchemia. Na stronie Reading Małopolska znajduje się szlak wiodący

przez najczęściej opisywane w literaturze kawiarnie, którego pomysłodawczynią jest autorka niniejszego tekstu [<http://readingmalopolska.pl/pl/trails,41.html>]. Nocne życie miasta, alkoholowe ekscesy, skandale i plotki od dawna elektryzowały, toteż szlak ma w sobie duży potencjał. Warto jednak pamiętać, że większość tych miejsc do dzisiaj funkcjonuje, więc jeśli wejdziemy w ich mury ze zbyt nachalną promocją i ściągniemy tam tłumy turystów, to stracą one dużo ze swej magii, a artyści tam przesiadujący najpewniej przeprowadzą się w spokojniejsze miejsce.

Literacka fikcja a topografia miasta

Specyfika turystyki literackiej pozwala także zwiedzać miejsca, które istniały tylko w wyobraźni pisarzy lub rzeczywiste zabytki, które stały się tłem fantastycznych opowieści. Idealną kanwą na której zbudować można ciekawy szlak turystyczny są krakowskie legendy, zebrane m.in. przez Bronisława Heyduka w *Legendach i opowieściach o Krakowie* oraz Juliana Znikowa w *Krakowskich podaniach, legendach i zwyczajach*. Wieże kościoła Mariackiego zbudowane przez dwóch braci, hejnalista, który codziennie odgrywa tę samą melodię, mającą upamiętniać zamordowanego przez Tatarów poprzednika, Rynek Główny z nieodłącznymi gołębiami, w które zostali zaklęci rycerze; Lajkonik, który co roku w oktawę Bożego Ciała przemierza trasę ze Zwierzyńca na Rynek Główny, zaciekawia nie tylko najmłodszych.

Paweł Dunin-Wąsowicz w książce *Fantastyczny Kraków* przedstawia zdecydowanie mniej znane opowieści dotyczące Krakowa, na których z pewnością dałoby się zbudować szlak turystyczny. Są to powieści fantastyczne (z pominięciem legend). Znajdziemy w nich m.in. historie o fabryce atomowej pod Nową Hutą, Kraku broniącym doktorat na UJ, smoku walczącym ze smogiem, czy ostatnim królu mieszkającym w rodzinnej kamienicy na ulicy S., w podziemiach której znajdują się rodzinne grobowce [Dunin-Wąsowicz 2013].

Oprócz dwóch powyższych tematów, wśród książek, których akcja rozgrywa się w Krakowie nie brakuje również takich, które posiadają wszelkie znamiona autentyzmu, mimo że miejsca w nich opisywane nie istnieją naprawdę. To np. knajpa biuro z kryminałów Marcina Świetlickiego, która według powieści znajdowała się „pomiędzy Galerią Andrzeja Mleczki a inną knajpą o nazwie Piękny Pies” [Świetlicki 2011, s. 12], Hotel Pacyfik (przypominający Hotel Grand) z powieści *Zakłęte rewiry* Henryka Worcella, czy imprezowy kompleks, w którym dochodzi do morderstwa w kryminale Gai Grzegorzewskiej *Noc z czwartku na niedzielę*. Stworzenie szlaku na podstawie takich miejsc jest co prawda trudniejsze, ponieważ w większości opiera się na domysłach, napomknieniach, a nawet krążących po mieście plotkach, ale na pewno niezwykle atrakcyjne dla odbiorcy.

3. Usługi

Usługi przewodnickie i szlaki turystyczne

Kraków stanowi jedną z najważniejszych destynacji turystycznych w Polsce. W 2013 roku odwiedziło go, według szacunków, 9,25 mln turystów [Borkowski 2013, s. 6]. Oprócz zabytków przyciąga ich także dobrze rozwinięta baza noclegowa i gastronomiczna, a także stosunkowo dogodne warunki dojazdu. Dla turystów zagranicznych niebagatelną rolę odgrywają także ceny – dużo niższe niż w innych miastach Europy. Jednak oferta skierowana *stricto* do turysty literackiego nie jest już tak bogata.

Co prawda, prawie wszyscy krakowscy przewodnicy oferują zwiedzanie Krakowa związane z epoką Młodej Polski (w tym także pisarzy i poetów) oraz legend, ale poza tą propozycją mało który z tutejszych przewodników zajmuje się tematyką literacką. Wśród tej niewielkiej grupy warto wymienić Annę Hojwę z Vintage Kraków Tours, która oprócz standardowych tras oferuje także spacerzy śladami krakowskiej poezji, kabaretów, Czesława Miłosza, Wisławy Szymborskiej, Stanisława Wyspiańskiego, Tadeusza Boya-Żeleńskiego czy Józefa Tischnera [<http://vintagekrakow.blogspot.com/>]. Oprowadzanie szlakiem literackim

oferuje także Anna Kapera [<http://www.akapera.pl/>]. Fundacja Przestrzeń Kobiet w ramach programu „Krakowski szlak kobiet” organizuje oprowadzanie śladami krakowskich emancypantek, wśród których znajdują się m.in. pisarki i tłumaczki [<http://www.przestrenkobiet.pl/>].

Turyści mogą także samodzielnie zwiedzić miejsca związane z literaturą w województwie małopolskim. Tutaj dostępne jest całe bogactwo ofert, m.in. dzięki portalowi Reading Małopolska. W zakładce „szlaki” znajduje się blisko 30 tras. Są to zarówno wycieczki śladami znanych pisarzy, poetów i myślicieli (Lem, Mrozek, Miłosz, Turowicz, Pilch, Tischner), gatunków literackich (kryminał, literatura żydowska, reportaż, młoda literatura, krakowski realizm knajpiany, literatura dziecięca, awangarda), regionów i miejsc (Beskidy, Tarnów, Zakopane, Krynica, letniska, góry, kawiarnie) i innych ciekawostek (szlak postaci literackich, pisarzy odwiedzających Małopolskę czy tradycji drukarskich i wydawniczych). W trakcie wakacji w 2013 roku Krakowskie Biuro Festiwalowe, będące operatorem szlaku, prowadziło wraz z Radiem Kraków akcję „Czytanie Małopolski”. Codziennie na antenie rozgłośni radiowej opowiadano o najciekawszych miejscach i wydarzeniach związanych z literaturą w regionie. Co tydzień, na stronie Reading Małopolska, pojawiał się także nowy szlak [<http://www.readingmalopolska.pl/>]. Cała akcja z pewnością przyczyniła się do zwiększenia zainteresowania turystyką tego typu wśród mieszkańców województwa. Niestety, nie wszystkie miejsca wyznaczone na trasie mają podane dokładne adresy, przez co dostęp do nich dla turystów nie znających okolicy może być utrudniony.

Oprócz wyżej wspomnianego projektu na stronach internetowych muzeów związanych z pisarzami, towarzystw poświęconych ich pamięci, szkół lub po prostu miłośników ich twórczości znajdują się regionalne szlaki związane z turystyką literacką. Należą do nich m.in. szlaki: Jana Kasprowicza [<http://szlakkasprowicza.fm.interia.pl/>], Josepha Conrada po Krakowie [<http://www.conradianum.polonistyka.uj.edu.pl/index016.html#proj3>], Władysława Orkana po Gorcach [http://beskid-makowski.pl/muwit/pliki/pl_mp_go_a0770.html] lub ks. Józefa Tischnera po Starym Sączu [<http://muzea.stary.sacz.pl/starosadeckie-slady-ks-tischnera>]. Z pewnością możnaby stworzyć większą ilość szlaków tematycznych związanych z literaturą, ale obecną liczbę należy uznać za zaspokajającą potrzeby zdecydowanej większości turystów literackich.

Kilka lat temu staraniem Stowarzyszenia Antropologicznego „Archipelagi Kultury” i Gazety Krakowskiej powstał projekt „Małopolski Szlak Literacki”. Wyboru obiektów znajdujących się na szlaku dokonali czytelnicy dziennika. W wyznaczonych miejscach stanęły tablice dotyczące literatów związanych z regionem, przygotowane w języku polskim i angielskim. Stworzono także specjalne ulotki oraz stronę internetową informującą o atrakcjach znajdujących się na szlaku [<http://krakow.naszemiasto.pl/>]. Niestety, ani materiały papierowe, ani strona internetowa nie są obecnie dostępne. Możliwe, że problem ten związany jest z powszechnym finansowaniem projektowym i niezapewnieniem przez organizatorów środków na dalsze jego trwanie (opłacenie kosztów utrzymania strony internetowej, czy dodruku materiałów informacyjnych). W związku z tym ta sama praca często wykonywana jest wielokrotnie, gdyż nie zawsze osoby zajmujące się tematem posiadają informację, że coś podobnego zostało już wcześniej stworzone.

Ciekawą inicjatywą, zorganizowaną w ramach Krakowskich Reminiscencji Teatralnych, była gra miejska Artistic City Trips, mająca formę audioprzewodnika. Jej uczestnicy wypożyczali odtwarzacze plików mp3, na których zapisane były nagrania umożliwiające spacer po mieście, z towarzyszącą mu narracją. Zwiedzanie mogło odbywać się zarówno w grupach, jak i indywidualnie. W ramach wydarzenia oferowane były trzy rodzaje tras, dwie krakowskie: „Dawno temu i nieprawda” oraz „Pod górkę” (spacer po Podgórzu), a także „literacka przechadzka po Nowym Sączu, śladami niewidzialnego człowieka”. Autorzy szlaku w takich słowach zapraszali do udziału: „Wyobraź sobie, że

jesteś w czyimś opowiadaniu. Kilka miejsc, trzy historie, jedno miasto. Zapraszamy na wyjątkową przechadzkę śladami Edmunda Dekera – człowieka, którego nigdy nie było. Będzie to opowieść, w której literacka fantazja miesza się z rzeczywistością, tworząc niesamowity portret Nowego Sącza” [<http://krt-festival.pl/projekty/artistic-city-trips/>]. Biorąc pod uwagę duże zainteresowanie, jakim cieszyło się wydarzenie i szeroki oddźwięk, jaki wywołało, a także dużą ilość projektów tego typu w innych miastach można podejrzewać, że w niedługim czasie zaczną powstawać coraz większa ilość projektów wykorzystujących tę formę percepcji przestrzeni miejskiej.

Usługi gastronomiczne i hotelarskie

Potencjał związany z usługami gastronomicznymi i hotelarskimi nie jest do końca wykorzystany. Kraków dysponuje bardzo dużą liczbą miejsc noclegowych, restauracji, kawiarni, które są w stanie zaspokoić potrzeby turystów odwiedzających to miasto. Brak natomiast oferty skierowanej do turysty literackiego, albo inspirowanej literaturą, a atrakcyjnej dla wszystkich odwiedzających. Co prawda, istnieją hotele mające z nią związek, jak: „U Pana Cogito” na Dębnikach, Hotel „Conrad” przy ulicy Josepha Conrada, ale ta relacja istnieje tylko w nazwie. Nikt nie wpadł jeszcze na to, by wdrożyć takie pomysły jak w Hotelu Literackim w Iserlohn (Niemcy) gdzie na każdego z gości hotelowych czekają zarezerwowane wcześniej książki, organizowane są też różnego rodzaju wydarzenia tematyczne [Wawrzyniak 2010, s. 27].

W Krakowie brak oferty gastronomicznej, która w jakikolwiek sposób nawiązywałaby do literatury, a przecież ze względu na bogaty materiał bazowy wystarczy popuścić wodze fantazji i stworzyć coś, co z pewnością wzbudziłoby spore zainteresowanie turystów. Tutaj wskazać należy hotel Grand wraz z kawiarnią – ulubione miejsce Henryka Sienkiewicza, do którego zaglądał ilekroć bawił w Krakowie. Restauracja hotelowa stała się pierwowzorem „Pacyfiku” z powieści Henryka Worcella *Zakłęte rewiry*, w której narrator – Roman Boryczko – opisuje swoje doświadczenia z pracy w tej właśnie restauracji. Książka jest nie tylko charakterystyką bywającego tam środowiska, ale zawiera także opis wielu intrygujących dań, jak np.: „paszteciki z mózgiem, nóżka cielęca po wiedeńsku, krokiety, omlet z groszkiem, bukiet z jarzyn” [Worcell 2005, s. 215]. Z kolei Bogusław Deptuła w książce *Literatura od kuchni* w menu inspirowanym twórczością Szymborskiej poleca zupę koperkową (bo to ją jadła Noblistka w momencie otrzymania wiadomości o przyznaniu tego zaszczytnego wyróżnienia) lub konfitury z cebuli (nawiązujące do jej wiersza *Cebula*) [Deptuła 2013, s. 80-85].

Oprócz menu inspirowanego literaturą, ciekawą ofertą jest urządzenie kawiarni i restauracji inspirowanych książkami. Ukraińska firma „!FEST” zarządzająca siecią lokali gastronomicznych stworzyła knajpę „Dom legend”, która usytuowana jest w jednej z lwowskich kamienic. Wystrój każdej z sal nawiązuje do innej legendy – można zjeść kolację w klatce lwa, albo wdrapać się na komin i tam wrzucać przez specjalną rynnę złote monety do ustawionych na ich końcach dzbanów. Uzupełnieniem niezwyklej aranżacji wnętrz jest obsługa składająca się w większości z osób bardzo niskiego wzrostu. „Masoch Cafe” inspirowana jest z kolei utworami Leopolda Ritter von Sacher-Masocha, na ścianach można zobaczyć cytaty z twórczości autora, tematyczne rysunki oraz rzeczy związane z masochizmem [<http://ukraineallaboutu.com/>]. We Lwowie istnieje także bar nawiązujący do książek o Harrym Potterze. Można w nim ubrać się w czarodziejską pelerynę i dzierżąc w dłoni magiczną różdżkę spróbować piwa kremowego – specjału znanego z powieści J.K. Rowling.

Mimo olbrzymiej ilości kawiarni i restauracji oraz sporej bazy noclegowej znajdującej się w Krakowie i województwie małopolskim nisza związana z turystyką literacką do tej pory nie została zapełniona. Biorąc pod uwagę czynniki takie jak przyznanie Krakowowi tytułu Miasta Literatury UNESCO, oraz ogólny wzrost znaczenia branży kreatywnej, można liczyć,

że w niedługim czasie na rynku pojawią się nowe produkty i usługi związane z turystyką literacką.

4. Rzeczy

Na rynku wydawniczym istnieje kilka przewodników w wersji książkowej dotyczących literatury. Najobszerniejszym i najbardziej kompletnym z nich jest ten autorstwa Ewy Zamorskiej-Przyłuskiej, wydany nakładem wydawnictwa W.A.M. W blisko 500 stronicowym *Przewodniku literackim po Krakowie i województwie małopolskim* można znaleźć precyzyjne wytyczone trasy zaczynające się od Rynku Głównego, a kończące na najbardziej odległych zakątkach regionu. Przewodnik dotyczy głównie pozycji opublikowanych w XX i XXI wieku [Zamorska-Przyłuska 2010]. Ciekawą publikacją odnoszącą się do wcześniejszych okresów literackich, ale zdecydowanie mniejszą objętościowo jest broszura wydana przez Koło Naukowe Studentów Wiedzy o Kulturze Wydziału Polonistyki UJ, która opisuje takie literackie miejsca jak: Dworzec Kolejowy, Bronowice, Jamę Michalika, Piwnicę pod Baranami, czy pomnik Adama Mickiewicza znajdujący się na krakowskim Rynku [<http://www.krakow.pl/pliki/4437>]. W *Literackim atlasie Polski* wydanym przez „Bezdroża”, znajduje się 16 rozdziałów poświęconych poszczególnym województwom – w tym Małopolsce. Nie jest to publikacja tak obszerna jak przewodnik Zamorskiej-Przyłuskiej. Ma za to dodatkowy walor edukacyjny – przygotowana została, w ramach programu organizowanego wspólnie przez Instytut Książki i Centrum Edukacji Obywatelskiej, przez tysiące uczniów z całej Polski, którzy tropili literackie ślady w swojej okolicy [<http://www.instytutksiazki.pl/dkk-wydarzenia,aktualnosci,21047,w-podroz-z-literackim-atlasem-polski.html>]. Ciekawą, bardziej sprofilowaną, ofertę przedstawiają papierowe przewodniki przygotowane przez Fundację Przestrzeń Kobiet – *Krakowski Szlak Kobiet. Przewodniczka po Krakowie Emancypantek*, który obecnie liczy już pięć tomów. Pośród opisywanych postaci znajdują się także poetki, prozaiczki, tłumaczki i krytyczki literackie [<http://www.krakowskislakkobiet.pl/>]. Warto przywołać tutaj także już wcześniej wspomnianą książkę Pawła Dunin-Wąsowicza *Fantastyczny Kraków*, która nie jest przewodnikiem, ale ma duży potencjał, by na jego podstawie stworzyć trasę tematyczną. Autor przy opracowaniu publikacji oparł się na blisko 100 publikacjach z zakresu fantastyki, których akcja toczy się w stolicy Małopolski [Dunin-Wąsowicz 2013]. W ramach projektu Reading Małopolska, Krakowskie Biuro Festiwalowe wraz z Fundacją Korporacja Ha!art wydało publikację dotyczącą najważniejszych faktów odnoszących się do literatury w Małopolsce. Nie ma ona jednak formy przewodnika, ale pudełka w którym znajdują się pocztówki ilustrowane przez Katarzynę Janotę z tekstami autorstwa Jacka Olczyka. Zawierają one zarówno informacje dotyczące najważniejszych postaci (Mroźek, Szymborska, Lem), miejsc (Gołębnik, Dom Literatów, Kossakówka) i trendów (cyganeria, awangarda, futuryzm). Co prawda, ciężko jest korzystać z nich przy zwiedzaniu regionu, ale stanowią ciekawą pozycję, wydaną w niezwykle atrakcyjnej formie [Janota, Olczyk 2012]. Na rynku wydawniczym dostępne są również inne publikacje, najczęściej wydane w formie broszurowej, dotyczące mniejszych miejscowości lub poszczególnych pisarzy np. *Literacki przewodnik po Zakopanem* Konstantego Steckiego (1980).

Oferta pamiątkarska związana z turystyką literacką nie jest zbyt bogata. Są to raczej gadżety tworzone w ramach większych wydarzeń – jak materiały promocyjne portalu Reading Małopolska. Z okazji przyznania Krakowowi tytułu Miasta Literatury UNESCO powstały torby i pocztówki projektu Jana Bajtlika z napisem „Mieszkam w Krakowie mieście literatury UNESCO”. Ciekawą inicjatywą była także współpraca organizatorów Festiwalu Conrada z łódzką firmą „Pan tu nie stał” – powstały koszulki z podobizną patrona wydarzenia. Inspiracją do poszerzenia oferty pamiątek i gadżetów związanych z literaturą może stać się poznański „Sklep z cytatami”, w którym można kupić torby, kubki, koszulki, plakaty z sentencjami zaczerpniętymi z książek Słowackiego, Dostojewskiego, Sontag czy

Gombrowicza [<http://sklepzczytatami.pl/>]. Kraków może się za to poszczycić dużą ilością księgarni, znajdujących się nie tylko w okolicach Rynku Głównego. Chociaż w ostatnim czasie część z nich została zamknięta (Hetmańska, Empik) to wciąż znaleźć można jeszcze miejsca, w których panuje przyjazna atmosfera, a fachowa obsługa zawsze służy radą. Część z nich połączona jest z kawiarniami, także można spędzić na lekturze dłuższą chwilę i wybrać to, co naprawdę nas interesuje. Są to zarówno księgarnie oferujące literaturę polską (jak Bona, Matras, Lokator, pod Globusem), jak i te, w których asortymencie znajdziemy tylko zagraniczne pozycje (Massolit, Elite – księgarnia hiszpańska), więc zarówno rodzimi, jak i zagraniczni turyści literaccy mogą znaleźć coś odpowiedniego.

5. Wydarzenia

Abstrahując od rygorystycznych kategoryzacji w ramach turystyki kulturowej można dostrzec, że jej gałęzie wzajemnie się przenikają. Uczestnicy wydarzeń związanych z literaturą często obok partycypowania w festiwalach zwiedzają muzea tematyczne i miejsca opisane w książkach, zaopatrują się w specjalistyczne wydawnictwa, korzystają z ofert biur podróży oraz usług przewodnickich przygotowanych z myślą o bibliofilach. W Małopolsce odbywa się kilka z największych krajowych wydarzeń związanych z literaturą, które każdorazowo przyciągają tysiące osób.

Jednym z najważniejszych wydarzeń literackich w Polsce, jest odbywający się od 2009 roku Festiwal Conrada, organizowany przez Fundację Tygodnika Powszechnego, Krakowskie Biuro Festiwalowe i Gminę Miejską Kraków. Podczas festiwalowego tygodnia organizowane są spotkania ze znanymi pisarzami i ludźmi kultury, warsztaty, pokazy filmowe, spektakle teatralne. Do tej pory gośćmi festiwalu byli m.in.: Orkan Pamuk, Herta Muller, Amos Oz, Dubravka Ugrešić, Zygmunt Bauman, Andrzej Stasiuk, Ryszard Krynicki, Dorota Masłowska czy Olga Tokarczuk. W założeniu organizatorów festiwal ma być wydarzeniem o skali międzynarodowej, prezentującym światowe trendy i takich twórców. Patronuje mu osoba Josepha Conrada – Polaka, który zdecydował się tworzyć w języku angielskim i mimo międzynarodowej sławy nigdy nie odciał się do swoich korzeni [<http://www.conradfestival.pl/>].

Rokrocznie Festiwal Conrada połączony jest z organizowanymi w tym samym czasie Targami Książki, które w 2013 roku odbyły się już po raz 17. W trakcie tych kilku dni cały Kraków żyje literaturą, a do stolicy Małopolski zjeżdżają tysiące czytelników. W ramach tego wielkiego literackiego święta w ubiegłym roku prezentowało się 570 wystawców (wydawców, hurtowni, księgarni, instytucji kultury, dystrybutorów mediów elektronicznych, a nawet producentów papieru), 600 autorów, relacje zdawało 300 dziennikarzy, a we wszystkich wydarzeniach uczestniczyło 40 tys. osób. Można podejrzewać, że w przyszłym roku w związku ze zmianą miejsca, w którym odbywają się Targi na bardziej pojemne i komfortowe (będzie to Międzynarodowe Centrum Targowo-Kongresowe EXPO Kraków) statystyki znacząco wzrosną. Największa impreza branży wydawniczej w Polsce w przyszłym roku poszerzy swoją formułę – od 2014 roku odbywać się będzie pod nazwą Międzynarodowe Targi Książki w Krakowie, oferta zostanie wzbogacona o strefę poświęconą Miastom Literatury UNESCO, do których od 2013 roku należy Kraków [<http://targi.krakow.pl/>].

Kolejnym wydarzeniem, które gromadzi tłumy miłośników literatury, jest Festiwal Miłosza, odbywający się co dwa lata, w okolicach maja. Pomysł organizowania tego typu wydarzenia, będącego wielkim świętem poezji, narodził się w 1997 roku, kiedy to z inicjatywy Czesława Miłosza i Wisławy Szymborskiej zorganizowano Krakowskie Spotkania Poetów Wschodu i Zachodu (swego czasu Kraków był jedynym miastem, w którym w jednym czasie mieszkało dwóch laureatów Nagrody Nobla). Goście Spotkań do tego stopnia zauroczeni byli Krakowem i jego atmosferą, że wydarzenie zorganizowano jeszcze raz w 2000 roku. Pięć lat po śmierci Miłosza Instytut Książki powrócił do pomysłu

i w 2009 roku zorganizował Festiwal, którego patronem został autor *Pieska przydrożnego*. Do tej pory odbyły się trzy edycje festiwalu – każda z nich poświęcona była innej pozycji z twórczości poety: *Zniewolonemu umysłowi* (2009), *Rodzinnej Europie* (2011) i *Ziemi Urlo* (2013). Każdorazowo wydarzenie jest okazją do spotkań gości z różnych kręgów kulturowych – pisarzy, poetów, tłumaczy, krytyków literackich i miłośników twórczości Czesława Miłosza [<http://www.miloszfestival.pl/>].

Oprócz dużych wydarzeń, odbywających się kilka razy w roku, Kraków jest także miejscem, w którym kwitnie życie literackie. Organizowane są spotkania autorskie, warsztaty, premiery książek. Prężnie działają kawiarnie o profilu literackim – Lokator, Prowincja, Café Szafe, Piękny Pies, Gołębia 3, Massolit. W bibliotekach w całym regionie organizowane są wydarzenia tematyczne, a Dyskusyjne Kluby Książki, działające w niemal każdym mieście, gromadzą sporą ilość fascynatów literatury. Część literackich wydarzeń posiada angielską transkrypcję lub odbywa się wyłącznie w języku angielskim (jak „Talking Dog” – obcojęzyczny odpowiednik „Gadającego Psa”, czyli spotkań dotyczących różnych przejawów sztuki, w klubie Piękny Pies), co umożliwia udział w nich także zagranicznym turystom.

Ilość i różnorodność spotkań literackich w Krakowie zaspokoi nawet najwybredniejsze gusta – są to zarówno wydarzenia awangardowe, prezentujące najnowsze trendy, jak i bardziej klasyczne. Osoby przybywające do Małopolski mogą stać się zarówno turystami eventowymi, biorąc udział w festiwalach literackich, jak i uzupełnić zwiedzanie muzeów i miejsc związanych z literaturą o udział w mniejszych imprezach, których w Krakowie nie brakuje. Warto również podkreślić, że są to zarówno wydarzenia organizowane przez instytucje publiczne (głównie Krakowskie Biuro Festiwalowe, które w swych strukturach posiada dział literacki), jak i oddolne, przygotowywane przez grupy fascynatów, często amatorów, którzy chcą podzielić się z innymi swoją pasją.

6. Imprezy

W ofercie dotyczącej turystyki literackiej w Małopolsce do tej pory brak imprez, rozumianych jako pakiety usług, w których cena poszczególnych elementów nie jest wyodrębniona [Kaczmarek, Stasiak, Włodarczyk 2010, s. 130]. Co prawda, ten region jest destynacją turystyczną, do której przyjeżdżają zorganizowane grupy (np. szkolne podążając śladami lektur, bądź Młodej Polski), ale wyjazdy tego typu przygotowywane są na indywidualne zamówienie, bądź bezpośrednio przez nauczycieli lub osoby zainteresowane danymi zagadnieniami. Do tej pory nie powstało biuro podróży lub firma oferująca imprezy turystyczne, zajmująca się tylko tematyką literacką.

Promocja

Wydarzeniem bez precedensu było przyznanie Krakowowi, w październiku 2013 roku, tytułu Miasta Literatury UNESCO. Było to drugie nieanglojęzyczne i pierwsze w Europie kontynentalnej miasto. Do sieci przynależą również Reykjavik (Islandia), Edynburg (Szkocja), Melbourne (Australia), Norwich (Anglia), Dublin (Irlandia) i Iowa City (USA). W ocenie wniosków aplikacyjnych bierze się pod uwagę m.in. ilość, jakość i różnorodność: wydawnictw, bibliotek, księgarni, literackich programów edukacyjnych, wydarzeń itp. [<http://www.unesco.org/new/en/culture/themes/creativity/creative-cities-network/literature/>]. Ważną kwestią związaną z przynależnością do sieci jest oczywiście międzynarodowa promocja, prowadzona pod patronatem UNESCO, co dodaje jej prestiżu. Kraków może liczyć nie tylko na napływ nowych turystów, ale także na możliwość reklamowania swoich działań w trakcie międzynarodowych wydarzeń, w miastach przynależących do sieci, jak również tych, które dopiero starają się do niej dołączyć (jak np. New Delhi). Jest to szansa także na promocję polskiej literatury za granicą. W ramach Projektu ORT, wiersze poetów z Polski

i Islandii zostały przetłumaczone i umieszczone w przestrzeni publicznej (na billboardach, w tramwajach, chodnikach), co stało się okazją do kontaktu z poezją (często dość „egzotyczną”) nawet dla osób, które na co dzień nie były nią zainteresowane [<http://www.ort-project.eu/>].

Narzędziem pozwalającym wypromować literackie walory Krakowa jest także film w reżyserii Magdaleny Piekorz, w którym główną rolę gra poeta Adam Zagajewski. „Widok Krakowa” powstał jako pierwszy film z serii *City(W)rites*. Po literackich stolicach Europy będą w nich oprowadzać pisarze związani z poszczególnymi miastami. Do tej pory film pokazywany był m.in. w Madrycie oraz na antenie TVP Kultura i Polvision [<http://miastoliteratury.pl/>]. Całość dostępna jest na kanale You Tube.

Promocji i zebraniu informacji dotyczących literatury w Małopolsce i Krakowie służą także portale – Reading Małopolska i Kraków Miasto Literatury. W pierwszym z nich oprócz wspomnianych wcześniej szlaków znajdują się także artykuły, informacje na temat twórców związanych z regionem, konferencji, wydarzeń, a także materiały dodatkowe [<http://readingmalopolska.pl/>]. Strona Kraków Miasto Literatury zawiera wiadomości dotyczące historii literatury w mieście, przemysłów kreatywnych, tutejszych twórców, życia literackiego, edukacji, literatury w przestrzeni publicznej, a także akcji tematycznych (jak Drugie Życie Książki, Wirtualna Biblioteka Krakowa, Writers in Motion czy NANOWRIMO). Znaleźć można również informacje na temat innych ośrodków należących do sieci Miast Literatury UNESCO (podobne informacje znajdują się w witrynach instytucji partnerskich) [<http://miastoliteratury.pl/>].

Zakończenie

Turystyka literacka w Małopolsce to zjawisko, które powinno z roku na rok zyskiwać na znaczeniu. Literackie walory tego regionu są niepodważalne. Są to zarówno elementy dziedzictwa materialnego: muzea biograficzne i miejsca związane z życiem pisarzy, jak i niematerialnego: przestrzenie i wydarzenia, które można odnaleźć w ich twórczości. Małopolska i Kraków już od wielu lat stanowią ważną destynację zarówno dla turystów krajowych, jak i zagranicznych. Dzięki temu turystyka literacka może stanowić uzupełnienie bieżącej oferty, a poszerzenie obszaru zwiedzania na cały region może zwiększyć profity wynikające z turystyki również poza stolicą Małopolski. By w pełni wykorzystać potencjał związany z turystyką literacką niezbędne jest wytyczenie szlaku kulturowego, odpowiednie oznakowanie, wydrukowanie informatorów, w których znajdą się informacje o dojeździe do obiektów, godzinach otwarcia, a także atrakcjach znajdujących się w pobliżu, a niezwiązanych bezpośrednio z tym rodzajem turystyki. Do zagospodarowania jest także spory obszar związany z tematycznymi usługami przewodnickimi, gastronomicznymi i hotelarskimi, a także pakietami usług – jak zorganizowane wycieczki oferowane przez biura podróży czy *city tours*. Chociaż Kraków przez cały rok oferuje wiele atrakcji dla fanów książek, to kumulacja wydarzeń tego typu następuje w październiku (dzięki Festiwalowi Conrada i Targom Książki) – wtedy to do miasta zjeżdżają tłumy bibliofilów. Warto zatrzymać ich na dłużej i zmobilizować do odwiedzenia bardziej odległych zakątków regionu. Międzynarodowa promocja Krakowa i Małopolski, jako najbardziej literackiego zakątka Europy z pewnością przyczyni się do wzrostu zainteresowania także ofertą innego rodzaju. Region z pewnością może stać się doskonałą destynacją związaną z turystyką literacką, zarówno w skali kraju, ale także poza jego granicami.

Warto jednak skupić uwagę nie tylko na materialnych profitach wynikających z rozwoju turystyki literackiej. Jest ona, jako część turystyki kulturowej, ważnym składnikiem lokalnego dziedzictwa, które kultywowane i przekazywane kolejnym pokoleniom, a także przyjezdnym, przyczynia się do podsycaenia lokalnej tożsamości. Często muzea biograficzne

w mniejszych ośrodkach są jedynymi centrami kultury w okolicy i tym samym przyczyniają się do budowania wrażliwości mieszkańców, ich dumy z miejsca ich zamieszkania oraz budują w nich poczucie lokalnego patriotyzmu. Są także miejscami zachęcającymi do częstszych kontaktów z książką (co niezwykle w kraju, w którym poziom czytelnictwa jest tak niski), przekazującymi informację o tym, że opisywać można także miejsca najbliższe, codzienne, pozornie mało atrakcyjne. Planowany rozwój produktów turystyki literackiej w regionie powinien zatem uwzględniać nie tylko potrzeby przyjezdnych, ale także mieszkańców i stać się tym samym źródłem zarówno materialnych, jak i niematerialnych zysków.

Bibliografia:

- Bikont A., Szczęsna J., 1997, *Pamiątkowe rupiecie. Przyjaciele i sny Wisławy Szymborskiej*, Prószyński i Ska, Warszawa
- Borkowski K., 2013, *Ruch turystyczny w Krakowie w 2013 roku*, Małopolska Organizacja Turystyczna, Kraków
- Borucki M., 2009, *Polskie gniazda literackie*, Sport i Turystyka – Muza, Warszawa
- Deptuła B., 2013, *Literatura od kuchni*, Wydawnictwo W.A.B., Warszawa
- Dunin-Wąsowicz P., 2007, *Mole barowe*, „Polityka”, <http://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/kultura/220398,1,mole-barowe.read>
- Dunin-Wąsowicz P., 2013, *Fantastyczny Kraków*, Narodowe Centrum Kultury, Warszawa
- Janota K., Olczyk J., 2012, *Reading Małopolska*, Krakowskie Biuro Festiwalowe i Korporacja Ha!art, Kraków
- Kaczmarek J., Stasiak A., Włodarczyk B., 2010, *Produkt turystyczny. Pomysł – organizacja – zarządzanie*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa
- Kordaczuk J., Ujazdowska L., 2005, *Polskie muzea literackie: przewodnik*, Muzeum Literatury im. Adama Mickiewicza
- Kowalczyk A., 2010, *Turystyka zrównoważona – aspekty kulturowe*, [w:] Młynarczyk Z., Potocka I., Zajadacz A., *Turystyka zrównoważona*, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań
- Mikos v. Rohrscheidt A., 2008b, *Kulturowe szlaki turystyczne – próba klasyfikacji oraz postulaty w zakresie ich tworzenia i funkcjonowania*, „Turystyka Kulturowa”, nr II, s. 17-32
- Mikos v. Rohrscheidt A., 2008b, *Turystyka kulturowa. Fenomen, potencjał, perspektywy*, GWSHM Milenium, Gniezno
- Niemczyńska M.I., 2014, *Kraków, Krupnicza 22. Dom czterdziestu wieszczów*, „Gazeta Wyborcza”, <http://krakow.gazeta.pl/krakow/1,44425,15253844.html?as=2>
- Świetlicki M., 2011, *Powieści*, Wydawnictwo EMG, Kraków
- Ustawa o usługach turystycznych z dnia 29 sierpnia 1997*, Dz.U. 1997 Nr 133 poz. 884
- Wawrzyniak M., 2010, *Czytanie miasta – idea produktu turystyki literackiej na przykładzie Łodzi*, „Turystyka kulturowa”, nr III, s. 16-29
- Worcell H., 2005, *Zakłęte rewiry*, Wydawnictwo Dolnośląskie, Wrocław
- Zamorska-Przyłuska E., 2010, *Przewodnik literacki po Krakowie i województwie małopolskim*, Wydawnictwo W.A.B., Kraków
- Zmyślony P., 2001, *Literatura jako podstawa tworzenia produktu turystycznego*, „Problemy Turystyki”, tom 24, nr I/II, 21-30

Strony internetowe:

- Festiwal Miłosa* <http://www.miloszfestival.pl/> [04.03.2014]
- Festiwal Conrada* <http://www.conradfestival.pl/> [04.03.2014]
- Fundacja Przestrzeń Kobiet* <http://www.przestrzenkobiet.pl/> [12.03.2014]
- Historia literatury w Krakowie* <http://miastoliteratury.pl/miasto-literatury/historia-literatury-w-krakowie/> [10.03.2014]
- Krakowski Szlak Kobiet* <http://www.krakowskislakkobiet.pl/> [12.03.2014]
- Kraków Miasto Literatury* <http://miastoliteratury.pl/> [10.03.2014]

- Literacki Atlas Polski* <http://www.instytutksiazki.pl/dkk-wydarzenia,aktualnosci,21047,w-podroz-z-literackim-atlasem-polski.html> [14.03.2014]
- Małopolski Szlak Literacki* <http://katowice.naszemiasto.pl/artykul/208909,utworz-z-nami-malopolski-szlak-literacki,id,t.html> [30.03.2014]
- Miasta Kreatywne UNESCO – Literatura*
<http://www.unesco.org/new/en/culture/themes/creativity/creative-cities-network/literature/>
[14.03.2014]
- Muzeum Emila Zegadłowicza* <http://www.muzeumzegadlowicza.pl/> [26.02.2014]
- Muzeum Jana Kasprowicza* <http://www.harenda.com.pl/> [18.03.2014]
- Muzeum Księdza Józefa Tischnera w Starym Sączu* <http://muzea.stary.sacz.pl/ekspozycja-muzealna>
[17.03.2014]
- Muzeum Narodowe w Krakowie* <http://www.muzeum.krakow.pl/> [03.03.2014]
- Muzeum Narodowe w Krakowie – Kamienica Szolajskich* <http://www.muzeum.krakow.pl/Kamienica-Szolajskich.68.0.html> [03.03.2014]
- Muzeum Narodowe w Krakowie – oddział im. Emeryka Hutten-Czapskiego*
<http://www.muzeum.krakow.pl/Muzeum-im-Emeryka-Hutten-Czapskiego.85.0.html> [03.03.2014]
- Muzeum Sztuki Współczesnej (MOCAK) w Krakowie* <http://www.mocak.pl/> [03.03.2014]
- Podróże z „Panem Tadeuszem”* <http://podrozezpanemtadeuszem.pl/> [06.03.2014]
- Projekt ORT* <http://www.ort-project.eu/> [14.03.2014]
- Przewodnik Anna Kapera* <http://www.akapera.pl/> [11.03.2014]
- Reading Małopolska* <http://www.readingmalopolska.pl/> [12.03.2014]
- Regionalne Muzeum Młodej Polski „Rydłówka”* <http://www.krakow.pttk.pl/index.php?id=rydlowka>
[03.03.2014]
- Sklep z cytatami* <http://sklepzcytatami.pl/> [17.03.2014]
- Szlak Jana Kasprowicza* <http://szlakkasprowicza.fm.interia.pl/> [12.03.2014]
- Szlak Josepha Conrada* <http://www.conradianum.polonistyka.uj.edu.pl/index016.html#proj3>
[12.03.2014]
- Szlak Władysława Orkana* http://beskid-makowski.pl/muwit/pliki/pl_mp_go_a0770.html [12.03.2014]
- Szlak „krakowskiego realizmu knajpianego”* <http://readingmalopolska.pl/pl/trails,41.html>
[04.03.2014]
- Szlak ks. Józefa Tischnera* <http://muzea.stary.sacz.pl/starosadeckie-slady-ks-tischnera> [12.03.2014]
- Szlakiem „Trylogii” Henryka Sienkiewicza* <http://rzecz-pospolita.com/trylogia/> [11.03.2014]
- Śladami Eberharda Mocka* <http://www.wroclaw.pl/sladamieberharda-mocka> [06.03.2014]
- Targi Książki w Krakowie* <http://www.targi.krakow.pl/> [04.03.2014]
- „Tischnerówka” – Dom Pamięci ks. prof. Józefa Tischnera* <http://www.tischnerowka.pl/> [17.03.2014]
- Ukraińskie kawiarnie inspirowane literaturą* <http://ukraineallaboutu.com/> [13.03.2014]
- Ulotka Literacki Kraków* <http://www.krakow.pl/pliki/4437> [14.03.2014]
- Warszawa śladami „Złego”* <http://zly.ownlog.com/> [11.03.2014]
- Vintage Kraków Tours* <http://vintagekrakow.blogspot.com/> [12.03.2014]

Literary tourism in Małopolska region

Key words: festivals, literary tourism, literature, Małopolska region, museums, writers

Abstract

The topic of the article is literary tourism in Małopolska region, with focus on the importance of Kraków, as a capital city of the region and the most culture generating place. In the text the particular elements of a potential tourist trial have been analyzed. They are: area, objects, services, things, events, packages. The ways of promotion Małopolska as a literary region, inside the country and abroad, were also mentioned. The literary potential of Kraków and Małopolska region still has not been fully used. However, thanks to the efforts of institutions and groups of enthusiasts it has a chance, in the near future, to be a hallmark of the region and become a source of material and intangible benefits.